

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 กรอบแนวคิดทางทฤษฎี

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่จะนำมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มี 3 หัวข้อคือ แนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน อุปสงค์ อุปทาน และคุณภาพของตลาดแรงงาน และปัจจัยที่ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมแรงงาน

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนย้ายแรงงาน

การย้ายถิ่นหรือเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเสมอในทุก ๆ สังคม และการเคลื่อนย้ายมีผลมาจากหลายสาเหตุ ดังปรากฏตามทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

การเคลื่อนย้ายแรงงานตามทฤษฎีของ Ravenstein (1885) กล่าวว่า ปัจจัยผลักดันด้านทาง (push factors) และปัจจัยดึงดูดปลายทาง (pull factors) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น ซึ่งปัจจัยหลัก หมายถึง ปัจจัยที่กดดันทำให้แรงงานต้องละทิ้งถิ่นอาศัยเดิม และปัจจัยดึง คือ ปัจจัยที่ชักนำหรือดึงดูดแรงงานให้เข้าสู่พื้นที่เป้าหมาย สาเหตุที่ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานเกิดขึ้นเพราะปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทางมากกว่าปัจจัยดึงในพื้นที่ปลายทางหรือเป้าหมาย โดยกระบวนการเคลื่อนย้ายจะเป็นการโยกย้ายระยะทางสั้น ๆ ในช่วงแรกและจะถูกดึงเข้าสู่ตัวเมืองอย่างรวดเร็ว และปริมาณการเคลื่อนย้ายจะหมดไปเมื่อการขยายตัวของเมืองได้แผ่กว้างออกไปครอบคลุมพื้นที่ชนบท ซึ่งทฤษฎีนี้มีข้อวิพากษ์ว่าให้ความสนใจกับปัจจัยผลักดันในพื้นที่ต้นทางจนละเลยลักษณะเด่นของปัจจัยพื้นที่เป้าหมาย

การเคลื่อนย้ายแรงงานตามทฤษฎีของ Lee (1966) มีความคล้ายคลึงกับ Ravenstein แต่มีส่วนที่เพิ่มเติมแตกต่างออกไปคือ ปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นมี 4 ปัจจัย ประกอบด้วย ปัจจัยต้นทาง ปัจจัยปลายทาง อุปสรรคที่แทรกกระหว่างปัจจัยต้นทางและปลายทาง และปัจจัยส่วนบุคคล และถูกเรียกว่า ทฤษฎีแรงดึงดูด (gravity model) ซึ่งทฤษฎีนี้มีข้อสรุปว่า การย้ายถิ่นจะเกิดขึ้นหรือไม่ขึ้นอยู่กับการประเมินข้อดีข้อเสียของพื้นที่ที่ตนเองอาศัยอยู่ และพื้นที่ที่ตนเองจะย้ายถิ่นไปอยู่ หากข้อดีหรือข้อได้เปรียบมีมากกว่าก็จะมี การเคลื่อนย้ายเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขดังกล่าวอาจไม่เพียงพอที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนย้าย เพราะจะขึ้นอยู่กับปัจจัยอีกประการหนึ่งคือความสามารถที่จะเอาชนะอุปสรรคขัดขวางต่อการเคลื่อนย้ายได้หรือไม่ เช่น ค่าใช้จ่ายในการย้ายถิ่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้มีข้อบกพร่องที่สำคัญคือ ไม่นำระดับชั้น

ของกลุ่มคนในสังคมมาใช้ประกอบการพิจารณา จึงสามารถใช้อธิบายพฤติกรรม การเคลื่อนย้าย ในประเทศพัฒนาได้ดีเพราะประเทศเหล่านี้พื้นที่ปลายทางจะไม่มี การว่างงานซึ่งผิดกับประเทศกำลังพัฒนาที่พื้นที่ปลายทางอาจประสบปัญหาการว่างงาน

การเคลื่อนย้ายแรงงานในสังคมทวิภาคตามแบบจำลองของ Fei and Ranis (1961) คือ สังคมที่ภาคเศรษฐกิจแบ่งออกเป็น 2 สาขา คือ เกษตรกรรมแบบดั้งเดิม และ สาขาอุตสาหกรรม ตามแนวคิดของทฤษฎีนี้เชื่อว่าเมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมขึ้น สาขาอุตสาหกรรมนี้จะดูดซับ แรงงานส่วนเกินจากชนบทโดยมีค่าจ้างแรงงานที่แพงกว่าเป็นแรงจูงใจ เมื่ออุตสาหกรรมพัฒนา ขึ้นและมีการสะสมทุนมากขึ้น ก็จะสามารถขยายการจ้างงานในส่วนเกินจากชนบทได้มากขึ้น ขณะเดียวกันแรงงานในชนบทจะลดน้อยลง ทำให้การผลิตหันไปใช้เครื่องจักรแทนมากขึ้น และเมื่ออัตราการเกิดในชนบทลดลง ลักษณะการว่างงานแอบแฝงจะลดลง ผลผลิตภาพและค่าจ้าง แรงงานจะสูงขึ้นพอ ๆ กับภาคอุตสาหกรรม ทำให้เกิดสภาพสมดุลในแรงงานขึ้น การย้ายถิ่น จากภาคชนบทก็จะลดลงหรือหมดไป แต่ทฤษฎีนี้มีข้อวิพากษ์ที่สำคัญคือ การพัฒนาสาขา อุตสาหกรรมนั้น แม้จะมีการสะสมทุนได้มากและมีการลงทุนขยายกิจการเพิ่มมากขึ้น แต่ การลงทุนนั้นมักจะลงทุนเพื่อใช้เครื่องจักรกลมากกว่าขยายการจ้างแรงงานดังนั้นจึงไม่สามารถดูดซับ แรงงานส่วนเกินจากสาขาเกษตรกรรมได้ ทำให้แรงงานส่วนเกินจากสาขาเกษตรกรรมซึ่งเป็น แรงงานไร้ฝีมือว่างงานอยู่ในเขตเมืองก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ มากมาย นอกจากนั้นตาม ทฤษฎีที่เชื่อว่าในเขตเมืองของประเทศกำลังพัฒนาไม่มีการว่างงานก็ไม่ใช่อธิบายที่แท้จริง เพราะ เขตเมืองก็ยังมี การว่างงานอยู่มากมายหลายประเทศ และในขณะเดียวกันก็พบว่า ในชนบท หลายแห่งก็ไม่ได้มีแรงงานส่วนเกินมากตามทฤษฎีที่กล่าวถึง

ทฤษฎีความแตกต่างของค่าจ้าง Todaro (1969) ได้อธิบายพฤติกรรมของแรงงานว่า แรงงานที่ทำการเคลื่อนย้ายจะตัดสินใจบนพื้นฐานความมีเหตุผลของตนเองที่มาจาก การคำนวณ ผลได้ผลเสียของโอกาสทางเศรษฐกิจที่คาดว่าจะได้รับจากการเคลื่อนย้าย ถึงแม้จะทราบว่ามี การว่างงานระดับสูงในภาคเศรษฐกิจเป้าหมายก็ตาม ดังนั้นสาเหตุที่แรงงานจะเคลื่อนย้ายตาม ทฤษฎีนี้มาจากการตัดสินใจของแรงงานที่ขึ้นอยู่กับความคาดหวังในผลตอบแทนที่คาดว่าจะได้ รับในภาคเศรษฐกิจเป้าหมาย ซึ่งแรงงานจะมีความเชื่อในความคาดหวังของรายได้ที่แตกต่างกัน ระหว่างภาคเศรษฐกิจเมืองและชนบทมากกว่าความแตกต่างของรายได้ที่เกิดขึ้นจริง

2.1.2 อุปสงค์ อุปทาน และดุลยภาพของตลาดแรงงาน

อุปสงค์ อุปทาน และดุลยภาพของตลาดแรงงาน สุมาลี ปิตยานนท์ (2539) ได้ ให้รายละเอียดไว้ดังนี้

2.1.2.1 อุปสงค์แรงงานในตลาด

อุปสงค์แรงงานประเภทใดประเภทหนึ่ง จะเท่ากับผลรวมของอุปสงค์แรงงานของนายจ้างทั้งหมดในตลาด ดังนั้น ถ้าเรารวมเส้นแสดงอุปสงค์ของนายจ้างทั้งหมดเข้าด้วยกัน เราจะได้เส้นแสดงอุปสงค์แรงงานอาชีพใดอาชีพหนึ่งในตลาด (market demand curve)

โดยหลักการแล้วเส้นอุปสงค์แรงงานในตลาดนั้น คือจำนวนการจ้างงานจะเพิ่มขึ้นเมื่อค่าจ้างลดลง หรือในทางตรงกันข้ามจำนวนการจ้างงานจะลดลงเมื่ออัตราค่าจ้างเพิ่มขึ้น สาเหตุที่ทำให้จำนวนการจ้างกับอัตราค่าจ้างมีความสัมพันธ์ในเชิงกลับกันเสมอนี้เป็นเพราะ ประการแรก ถ้าอัตราค่าจ้างเพิ่มสูงขึ้น จะทำให้ต้นทุนในการผลิตของหน่วยธุรกิจเพิ่มสูงขึ้นด้วย สุดท้ายจะส่งผลต่อราคาของสินค้าที่หน่วยธุรกิจนั้นผลิตเพิ่มสูงขึ้น และจะไปส่งผลกระทบต่ออุปสงค์สำหรับสินค้าของหน่วยธุรกิจนั้นในตลาด ประการที่สองในการผลิตสินค้า ปัจจัยแรงงานที่มักใช้ร่วมกับปัจจัยการผลิตอื่น ๆ โดยเฉพาะอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งปัจจัยแรงงานและปัจจัยเครื่องจักรในบางส่วนสามารถใช้ทดแทนกันได้ หากค่าจ้างสูงขึ้นในขณะที่เครื่องมือและเครื่องจักรมีราคาไม่เปลี่ยนแปลง หน่วยธุรกิจก็จะหันไปใช้ปัจจัยอื่นทดแทนแรงงานเพื่อเป็นการลดต้นทุน ดังนั้นความต้องการใช้แรงงานจะมีแนวโน้มลดลง

2.1.2.2 อุปทานแรงงานในตลาด

การเลือกเข้าประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งของแต่ละบุคคล จะพิจารณาปัจจัยหลายปัจจัยที่มากกว่าอัตราค่าจ้าง ซึ่งแต่ละบุคคลก็จะประเมินลักษณะของอาชีพแตกต่างกันไป แต่ในที่สุดแล้ว เมื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ รวมกัน ทุกคนก็จะเลือกทำอาชีพซึ่งให้ผลตอบแทนสุทธิสูงสุด แต่ในทางเศรษฐศาสตร์แบบจำลองของเส้นอุปทาน ปัจจัยหลักที่นำมาวิเคราะห์ก็คืออัตราค่าจ้าง และจะไม่นำปัจจัยอื่นเข้ามาร่วมแสดงด้วย เพราะปัจจัยค่าจ้างเป็นปัจจัยที่สามารถวัดได้ รายได้มักเป็นปัจจัยหลักในการพิจารณาเลือกอาชีพของคนส่วนใหญ่ และปัจจัยนี้มักเปลี่ยนแปลงอยู่บ่อยๆ ดังนั้นเส้นแสดงอุปทานของอาชีพใดอาชีพหนึ่งจึงมีลักษณะตรงกันข้ามลักษณะเส้นอุปสงค์

ในการวิเคราะห์เส้นอุปสงค์ และอุปทานแรงงาน สิ่งที่น่าวิเคราะห์จะต้องคำนึงถึงอยู่เสมอคือเรื่องของเวลา ทั้งนี้เนื่องจากการเข้าสู่แรงงานอาชีพใดอาชีพหนึ่งนั้นต้องใช้เวลาฝึกฝนอบรมเป็นระยะเวลานาน จะทำให้อุปทานของแรงงานนั้นใช้เวลานานในการปรับตัว บางอาชีพใช้เวลาหลายปี ทางด้านอุปสงค์ก็เช่นเดียวกัน ถ้าอัตราค่าจ้างสูงขึ้นย่อมมีการเพิ่มของราคาสินค้า และการลดลงของปริมาณการขาย เนื่องจากปฏิกิริยาของผู้บริโภครวมทั้งปฏิกิริยาของผู้ผลิตในการปรับปรุงวิธีการผลิต จะใช้เวลาระยะหนึ่ง บางธุรกิจอาจกินเวลาหลายปี ดังนั้นผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอัตราค่าจ้างในระยะสั้นจะน้อยกว่าผลในระยะยาว

2.1.2.3 คุณภาพแรงงาน

ทั้งอุปสงค์และอุปทานจะร่วมกันกำหนดระดับการจ้างงาน และค่าจ้างในตลาดแรงงานแบบแข่งขัน กลไกการทำงานของตลาดจะร่วมกันกำหนดคุณภาพในตลาดแรงงานที่จะเป็นอัตราค่าจ้างของตลาดสำหรับอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ในทางเศรษฐศาสตร์มักเรียกอัตรานี้ว่า อัตราค่าจ้างแข่งขัน (competitive wage) หรืออัตราค่าจ้างซึ่งจะเกลี่ยตลาดให้สมดุลกันได้ (market clearing wage)

2.1.3 ปัจจัยที่ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมแรงงาน

ซูมาลี ปิตยานนท์ (2539) ได้กล่าวว่า การศึกษาเรื่องอุปทานแรงงานอีกแนวทางหนึ่งคือ การศึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมแรงงานของประชากร โดยพิจารณาว่าจากจำนวนประชากรทั้งหมดที่อยู่ในวัยทำงานในระบบเศรษฐกิจและสังคม มีสัดส่วนหรือจำนวนเท่าใดที่สามารถเสนอขายแรงงานในตลาดตามระดับอัตราค่าจ้างต่าง ๆ กัน โดยไม่คำนึงว่าขณะนั้นบุคคลเหล่านี้จะมีงานทำหรือกำลังหางานหรือหยุดงานชั่วคราว และมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องหรือกำหนดในการเข้ามีส่วนร่วมแรงงานของประชากร ประกอบด้วย ปัจจัยอายุ โดยทั่วไปผู้มีอายุน้อยมักจะเรียนหนังสือเต็มเวลามากกว่าที่จะทำงาน ดังนั้นอัตราการเข้าร่วมแรงงานของกลุ่มบุคคลอายุน้อยจึงมักจะต่ำ สำหรับผู้สูงอายุ อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานก็จะต่ำเช่นกันเพราะเหตุผลทางสุขภาพ ปัจจัยสถานภาพสมรส มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสตรีที่สมรสแล้วและต้องเลี้ยงดูบุตรที่อายุยังน้อยอยู่จะทำงานน้อยกว่าสตรีที่เป็นโสด แม้ว่าปัจจุบันจะสามารถใช้บริการจากสถานเลี้ยงเด็กอ่อนก็ตาม สำหรับสตรีสมรส สิ่งสำคัญที่มีส่วนกำหนดการเข้าร่วมในกำลังแรงงานก็คือรายได้ของสามี ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุที่เมื่อครอบครัวมีรายได้สูง ครอบครัวก็สามารถและเต็มใจที่จะจัดสรรทรัพยากรเพิ่มขึ้นในการดูแลบุตรและเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ปัจจัยอัตราค่าจ้าง เมื่ออัตราค่าจ้างในตลาดสูงขึ้นอุปทานแรงงานของผู้ชายจะลดลง หรืออีกนัยหนึ่ง ผลกระทบของการที่รายได้เพิ่มขึ้นจากการที่อัตราค่าจ้างสูงจะมีมากกว่าผลของการทดแทน สำหรับสตรีที่สมรสแล้วพบว่าผลของการทดแทนก็มีมากกว่าผลจากรายได้นั้นคือเมื่ออัตราค่าจ้างสูงขึ้นอุปทานแรงงานของสตรีก็จะเพิ่มมากขึ้น ปัจจัยสภาวะตลาดแรงงาน การเข้าร่วมในกำลังแรงงานของประชากรไม่เพียงแต่จะขึ้นอยู่กับความประสงค์ของแต่ละบุคคลที่จะทำงานหรือไม่ทำงานเท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับปริมาณและประเภทของงานที่มีอยู่ในตลาด ตัวอย่างเช่น ในภาวะที่ตลาดแรงงานมีการว่างงานสูง และนายจ้างไม่เพิ่มการจ้างใหม่ แรงงานบางจำนวนจะหยุดแสวงหางานและจะกลายเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในวัยแรงงานไปโดยปริยาย ผลกระทบทางลบต่อการเข้าร่วมในตลาดแรงงาน จากการที่อัตราการว่างงานสูงนี้ได้รับการกล่าวว่าเป็นผลกระทบจากการเกิดภาวะแรงงานท้อแท้ ในบางกรณีจากการที่ภาวะการว่างงานสูงนี้อาจมีส่วนทำให้

การเข้าร่วมในกำลังแรงงานเพิ่มมากขึ้นก็ได้ เช่น ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นหลักในการหารายได้ ต้องตกงาน บุคคลอื่นในครอบครัวอาจต้องออกมาแสวงหางานทำเพื่อช่วยลดภาระการสูญเสียรายได้ ของครอบครัวไป ผลกระทบทางด้านบวกต่อการเข้าร่วมกำลังแรงงานดังกล่าวนี้ได้รับการขนานนามว่าผลกระทบด้านการเพิ่มคนงาน ปัจจัยโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ ในระบบเศรษฐกิจซึ่ง การผลิตส่วนใหญ่เป็นระบบปกติกรรม อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของประชากรจะสูงกว่า ระบบอุตสาหกรรม ทั้งนี้เนื่องจากในระบบการผลิตแบบปกติกรรม สตรี เด็ก และคนแก่ จะสามารถ เข้าร่วมในการทำงานได้มากกว่า ส่วนในระบบเศรษฐกิจซึ่งระดับรายได้ต่อหัวของประชากรสูง เนื่องจากเป็นเศรษฐกิจที่ร่ำรวย หรือมั่งคั่ง อัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของประชากรอาจต่ำ เนื่องจากไม่จำเป็นต้องทำงานเมื่อเทียบกับเศรษฐกิจที่ยากจน ซึ่งประชากรทั้งเด็ก คนแก่ และสตรี จำเป็นต้องออกมาช่วยในการทำงานเพื่อจุนเจือรายได้ ปัจจัยอื่น ๆ ประกอบด้วย ระดับการศึกษา ของประชากร บุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงการเข้าร่วมในกำลังแรงงานจะสูงขึ้นเมื่อเทียบกับบุคคล ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า เนื่องจากเห็นว่าควรนำเอาการศึกษานั้นมาใช้เป็นประโยชน์ได้มาก นอกจากนี้ ประเพณีและวัฒนธรรมอาจมีส่วนในการกำหนดการเข้าร่วมกำลังแรงงานของประชากรบางกลุ่ม ซึ่งอาจห้ามสตรีทำงานในตลาดแรงงานเป็นต้น

ส่วนซูเพียศรี วงศ์พุทธา (2542) กล่าวว่า ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง หรือมีอิทธิพลต่อการเข้าร่วม แรงงานของประชากร ประกอบด้วย 3 ปัจจัยคือ ปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางสังคม และปัจจัย ทางเศรษฐกิจ โดยที่ปัจจัยทางประชากร ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงของประชากรที่ส่ง ผลกระทบต่อกำลังแรงงานและเศรษฐกิจ ขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ การเจริญพันธุ์ การตาย และ การย้ายถิ่น และพบว่าในสังคมปัจจุบัน ปัจจัยการเจริญพันธุ์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากร มากกว่าอีกสองปัจจัย นั่นคือหากอัตราการเจริญพันธุ์เพิ่มขึ้นจะทำให้ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ้วยแรงงานก็จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วด้วย หากการลงทุนในระบบเศรษฐกิจขาดความสมดุลจะทำให้ มีการว่างงานในอัตราสูงขึ้น ในทางกลับกันหากอัตราเจริญพันธุ์ลดลงย่อมทำให้รายได้ของ แรงงานเพิ่มขึ้น ทำให้สามารถใช้จ่ายด้านการศึกษา การอนามัยได้ดี และเป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีทักษะและคุณภาพ การเปลี่ยนแปลงทางประชากรรวดเร็ว จะทำให้โครงสร้างด้านอายุของ ประชากรถูกกระทบเป็นส่วนแรก คือ ในระยะสั้นประชากรก่อนวัยแรงงานจะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น ทำให้ประชากรวัยแรงงานต้องมีการเลี้ยงดูเด็กในสัดส่วนที่สูงขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อ อุปสงค์ของการผลิต การลงทุน การจ้างงาน การบริโภค การพัฒนาเทคโนโลยี ตลอดจนระบบ การเงินของประเทศ อัตราการเพิ่มของประชากรอย่างรวดเร็วมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอุปทานแรงงาน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างด้านอายุมีความสำคัญต่ออุปทานแรงงานยิ่งกว่าเพศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงใน สัดส่วนด้านเพศไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากเท่ากับสัดส่วนด้านอายุ การเข้าร่วมกำลังแรงงานของ

สตรี จากการศึกษาทั่วไปทำให้เห็นว่าเพศหญิงมีอัตราการเข้าร่วมแรงงานต่ำกว่าเพศชายประมาณ เกือบเท่าตัวทั้งในประเทศพัฒนาและประเทศกำลังพัฒนา การเข้าร่วมกำลังแรงงานของบุรุษ จากการศึกษาทั่วไปทำให้ทราบว่าสัดส่วนของผู้ชายในกลุ่มอายุ 25 - 60 ปี จะเป็นกลุ่มประชากรที่ ทำงานในเชิงเศรษฐกิจที่คงที่ เพราะผู้ชายในช่วงนี้โดยทั่วไปแล้วจะสามารถหางานทำได้ค่อนข้าง แน่นนอน การย้ายถิ่นกับกำลังแรงงานจะมีอิทธิพลต่อการกระจายแรงงานหรือทรัพยากรมนุษย์ ไปเพื่อการผลิตในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งอาจทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานในบางสาขา อาชีพในบางพื้นที่ของประเทศ และในขณะเดียวกันอาจมีแรงงานส่วนเกินในบางสาขาอาชีพใน อีกพื้นที่หนึ่ง

ส่วนปัจจัยทางสังคม ประกอบด้วย ความเป็นเมืองหรือชนบทจะมีผลต่อการจ้างงาน ของสตรีและของคนทำงานที่มีอายุน้อยและอายุมาก ในสังคมดั้งเดิมหรือสังคมเกษตรกรรมผู้หญิง และเด็กจะมีส่วนในการทำงานเชิงเศรษฐกิจ และผู้ชายก็จะทำงานในช่วงอายุที่สูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อ มีแหล่งงานอยู่ใกล้ชุมชนที่อยู่อาศัยนั้น ส่วนในเขตเมืองนั้นบริเวณทำงานมักอยู่ไกลบ้าน การที่ผู้หญิง จะออกไปทำงานไกลบ้านมักจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการทำงานดูแลบ้าน ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของ ผู้หญิงมากกว่า ดังนั้นผู้หญิงจึงมีโอกาสเข้าร่วมทำงานในเชิงเศรษฐกิจน้อย และความเป็นเมืองหรือ ชนบทจึงมีบทบาทต่อขนาดกำลังแรงงานของสตรีได้ปัจจัยหนึ่ง ส่วนการพัฒนาทางการศึกษา ทำให้ประชากรมีโอกาสได้ศึกษาสูงขึ้น การใช้ชีวิตในช่วงการศึกษาที่ยาวนานขึ้น มีผลทำให้อายุ เฉลี่ย และคุณภาพของผู้ที่เริ่มเข้าร่วมกำลังแรงงานสูงขึ้นด้วย ความรับผิดชอบในครอบครัวของ สตรีเป็นปัจจัยประการหนึ่งที่มีผลต่อการเข้าร่วมทำงานในเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงคือระดับความ รับผิดชอบในครอบครัว ซึ่งโยงไปถึงการเจริญพันธุ์ เพราะการเลี้ยงดูบุตรเป็นเหตุทำให้เป็น อุปสรรคต่อการทำงานและการได้รับค่าจ้างของผู้หญิง สุขภาพอนามัยและภาวะโภชนาการของ แรงงานมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับขนาดแรงงาน กล่าวคือประเทศที่ประชากรวัยแรงงานมี สุขภาพอ่อนแอ พิกัด อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะต่ำ หรือไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้มีรายได้ต่ำ นอกจากนี้ความยากจน และสุขภาพไม่ดี อัตราการเข้าร่วมแรงงานจะต่ำลงไปอีก ทำให้เกิดวงจรการเข้าร่วมแรงงานประเภทต่าง ๆ ซึ่งมักจะสัมพันธ์กับความสามารถทางร่างกาย และจิตใจ ในประเทศด้อยพัฒนาที่ระดับความเป็นอยู่ต่ำ สัดส่วนของเพศชายที่ไม่สามารถทำงาน ได้เนื่องจากสุขภาพมีสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนา

และ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วย ระดับรายได้และการจ้างงาน การเปลี่ยนแปลง ระดับรายได้มีผลกระทบต่ออุปทานแรงงาน การเพิ่มระดับรายได้ อาจมีผลต่อการทำงานมากขึ้นในกลุ่ม คนบางกลุ่ม และในขณะเดียวกัน ก็อาจมีผลต่อการทำงานลดลงในบุคคลบางกลุ่ม นอกจากนี้การ เปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างและเทคโนโลยีของระบบเศรษฐกิจ จำเป็นต้องอาศัยแรงงานที่มีทักษะ

ความรู้และความชำนาญพิเศษเพิ่มขึ้น และในขณะเดียวกัน โอกาสที่แรงงานจะเกษียณเร็วในงานบางประเภทอาจลดลง เพราะงานสมัยใหม่อาจไม่ต้องใช้พลังกำลังมากดังแต่ก่อน ฉะนั้นแรงงานบางกลุ่มจึงสามารถทำงานได้นานถึงแม้ว่าอายุจะมาก

2.2 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เบญจวรรณ บุญใจเพชร (2529) ทำการศึกษาการเข้าร่วมแรงงานสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์สมการถดถอยพหุ พบว่า อายุของสตรี จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ รายได้ของสมาชิกอื่นในครอบครัว ระดับการศึกษา จำนวนบุตรที่เป็นภาระ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานของสตรีในอุตสาหกรรมโรงแรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สำหรับสตรีโสดนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานในอุตสาหกรรมโรงแรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ ระดับอายุ จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ และรายได้ของสมาชิกอื่นในครอบครัว โดยที่การเข้าร่วมแรงงานจะมีความสัมพันธ์ไปในทางเดียวกันกับระดับอายุ และมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้ามกับจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ และรายได้ของสมาชิกอื่นในครอบครัวสำหรับสตรีสมรสนั้น ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมแรงงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ อายุของสตรี การศึกษาของสตรี จำนวนบุตรที่เป็นภาระ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้ โดยการเข้าร่วมแรงงานมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกับการศึกษา และมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางตรงกันข้ามกับจำนวนบุตรที่เป็นภาระ ระดับอายุ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่มีรายได้

มงคล ดอนขวา (2529) ทำการศึกษาแบบอย่างการใช้จ่ายในการบริโภคของแรงงานไทยในภาคอีสานที่เคยไปทำงานต่างประเทศ / กรณีศึกษาอำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่นและอำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ผลการศึกษาพบว่าแรงงานไทยที่กลับมาจากทำงานต่างประเทศมีรายได้รวมเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 102,798.- บาท ซึ่งรายได้จำนวนนี้ได้ถูกใช้จ่ายไปเพื่อการชำระหนี้ประมาณร้อยละ 8.5 ส่วนที่เหลือคือรายได้สุทธิประกอบด้วย การออม และการใช้จ่ายบริโภค ซึ่งเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 13,970.- บาท และ 80,050.- บาท หรือคิดเป็นร้อยละ 14.9 และ 85.1 ของรายได้สุทธิตามลำดับ จากการใช้จ่ายบริโภคเฉลี่ยต่อครัวเรือนเมื่อจำแนกตามการใช้จ่ายบริโภคทั้ง 3 ประเภท ปรากฏว่าในส่วนของประเทศการใช้จ่ายบริโภคจำแนกตามลักษณะเศรษฐกิจจากการใช้จ่าย ครัวเรือนตัวอย่างได้ใช้จ่ายบริโภคสินค้าบริโภคน้อยกว่าการใช้จ่ายบริโภคสินค้าทุน ประเทศการใช้จ่ายบริโภคจำแนกตามลักษณะจำเป็นในการบริโภค ครัวเรือนตัวอย่างได้ใช้จ่ายบริโภคสินค้าจำเป็นมากกว่าการใช้จ่ายบริโภคสินค้าฟุ่มเฟือย ส่วนประเทศการใช้จ่ายบริโภคจำแนกตามลักษณะความคงทนของสินค้า ครัวเรือนตัวอย่างได้ใช้จ่ายบริโภคสินค้าคงทนมากที่สุด

รองลงมาคือการใช้จ่ายบริโศคสินค้าไม่คงทน และการใช้จ่ายบริโศคบริการ ตามลำดับ ทางด้านสภาพการจ้างงานของแรงงานที่กลับมาจากทำงานต่างประเทศนั้น พบว่าส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการหางานทำ ทั้งนี้เกือบทั้งหมดให้เหตุผลว่าเพราะมีงานภายในประเทศรออยู่แล้ว โดยที่อาชีพหลักภายหลังที่กลับมาจากทำงานต่างประเทศก็ยังคงเป็นอาชีพทางการเกษตรที่ต้องทำงานอยู่ในชนบทเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ที่มิมีปัญหาในการหางานทำซึ่งมีเพียงเล็กน้อยนั้น พบว่ามีปัญหาเพราะต้องการจะไปทำงานต่างประเทศอีกเป็นส่วนใหญ่ สำหรับผู้ที่มิมีปัญหาในการหางานทำภายในประเทศจริง ๆ มีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น จากการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่กลับมาจากทำงานต่างประเทศมีแบบอย่างการใช้จ่ายบริโศคเป็นไปในทางที่น่าจะทำให้เกิดผลดีต่อการผลิตและการบริโศคในอนาคต ส่วนทางด้านสภาพการจ้างงานภายหลังที่กลับมาจากทำงานต่างประเทศก็ปรากฏว่าส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการหางานทำ ดังนั้นนโยบายส่วนรวมเกี่ยวกับแรงงานที่ไปทำงานต่างประเทศก็ควรจะเป็นไปในทางที่สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการเดินทางไปทำงานต่างประเทศให้มากยิ่งขึ้น

ปริยา สุวรรณบุบผา (2531) ทำการศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีชนบท / ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านหมู 1 ต. สระพัง อ. เขาย้อย จ. เพชรบุรี พบว่าแรงงานสตรีร้อยละ 47.85 ประกอบอาชีพหลักคือ การสานหัว ร้อยละ 49.28 ไม่ประกอบอาชีพรอง ร้อยละ 50.72 ไม่มีภาระหนี้สินในครอบครัว ขนาดของการครอบครองที่ทำกินของครอบครัวกว่าครึ่งหนึ่งคือร้อยละ 65.00 เป็นครอบครัวที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง ส่วนรายได้ของแรงงานสตรีทั้งครอบครัวต่อปีคือร้อยละ 34.29 มีรายได้อยู่ระหว่าง 5,000 - 15,000 บาทต่อปี สำหรับปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 85.71 มีปัญหาในเรื่องพื้นที่ทำการเกษตรไม่ได้ผลและมีร้อยละ 86.67 ประสบกับปัญหาโอกาสการหางานทำในท้องถิ่น ความต้องการย้ายถิ่นของแรงงานสตรีในท้องถิ่นต้นทางปรากฏว่าแรงงานสตรีร้อยละ 92.14 ไม่ต้องการย้ายถิ่น โดยร้อยละ 67.19 ให้เหตุผลว่าเนื่องจากเป็นห่วงบุตรและญาติพี่น้อง และร้อยละ 2.86 ต้องการอพยพย้ายถิ่น โดยร้อยละ 75.00 มีเหตุผลเพราะความจำเป็นในการติดตามสามี ส่วนที่คิดว่ากำลังจะย้ายถิ่นมีร้อยละ 5.00 เพราะแรงงานสตรีร้อยละ 69.11 ประสบปัญหาของด้านเศรษฐกิจภายในครอบครัว สำหรับความคาดหวังของแรงงานสตรีที่มีต่อบทบาทของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการส่งเสริมการประกอบอาชีพ พบว่าร้อยละ 75.15 ต้องการให้เจ้าหน้าที่ของรัฐหาแหล่งเงินกู้เพื่อการลงทุนในการประกอบอาชีพ ซึ่งด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐได้จัดการส่งเสริมการประกอบอาชีพอย่างจริงจังแล้ว แรงงานสตรีถึงร้อยละ 67.5 จะไม่คิดย้ายถิ่น อย่งไรก็ตามร้อยละ 80.5 ต้องการให้มีโรงงานอุตสาหกรรมจัดตั้งในท้องถิ่นเพื่อให้ราษฎรมีงานทำ ส่วนปัญหาการย้ายถิ่นทั้งของตนเองและครอบครัวพบว่า

ร้อยละ 95.16 มีปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองในเรื่องการหางานทำ ร้อยละ 60.11 มีปัญหาที่เกิดขึ้นกับครอบครัวโดยประสบปัญหาเกี่ยวกับการขาดแรงงานที่สำคัญในการประกอบอาชีพ

จิระ บุรีคำ (2537) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน ด้วยแบบจำลองโลจิสต์ (logit model) ประมาณค่าโดยเทคนิควิธีภาวะความน่าจะเป็นสูงสุด (maximum likelihood estimate : MLE) 2 แบบจำลองพบว่าแบบจำลองการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับรายได้ปัจจุบันในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่สูงขึ้นจะดึงดูดให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันรายได้ปัจจุบันของแรงงานในภาคเกษตรกรรม และรายได้ปัจจุบันของสมาชิกคนอื่น ๆ ในครัวเรือนที่ลดลงจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรม ขนาดการถือครองพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้นจะขัดขวางการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการ และแรงงานที่เป็นเพศชายจะมีความโน้มเอียงในการเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการสูงกว่าแรงงานเพศหญิง เมื่อรายได้ปัจจุบันในภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้น แรงงานที่อยู่ในภาคเศรษฐกิจไม่เป็นทางการก็พร้อมที่จะเคลื่อนย้ายกลับเข้าสู่ภาคเกษตรกรรมเดิมทันที ซึ่งลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่เศรษฐกิจไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นจะเป็นการเคลื่อนย้ายแบบกลับไปกลับมา หรือเป็นการย้ายชั่วคราว ส่วนแบบจำลองการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจทางการ ขึ้นอยู่กับรายได้ปัจจุบันในภาคเกษตรกรรมที่ต่ำลงจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจทางการสูงขึ้น ขณะที่การเพิ่มขึ้นของขนาดพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรม และอายุของแรงงานที่สูงขึ้นจะทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากภาคเกษตรกรรมเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจช้าลง นอกจากนั้นขนาดครัวเรือนของแรงงานที่ใหญ่ขึ้นจะผลักดันให้แรงงานเคลื่อนย้ายออกจากภาคเกษตรกรรมมากขึ้น โดยที่การรับทราบสารสนเทศตำแหน่งงานในภาคเศรษฐกิจเป้าหมายและประสบการณ์ทำงานนอกภาคเกษตรกรรมของแรงงานจะชักจูงให้แรงงานเคลื่อนย้ายเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจทางการมากยิ่งขึ้น

ยุทธพล พักมงคล (2538) ทำการศึกษาศึกษาการเรียนรู้เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวชนบทพบว่า การเรียนรู้มีส่วนสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน การเรียนรู้ดังกล่าวอยู่ในรูปของการชักชวน พูดคุย ซักถาม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ภายในชุมชนโดยผ่านระบบเครือญาติ กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว และนายหน้าจัดหางานภายในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงาน 2 รูปแบบคือ การเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นบางช่วงเวลาในรอบปี เป็นการเคลื่อนย้ายในระยะทางใกล้ แบบเข้าไปเย็นกลับ ส่วนใหญ่จะเป็นพ่อบ้าน หรือแม่บ้าน ซึ่งการเคลื่อนย้ายแบบนี้ขึ้นอยู่กับการว่างงานหลังจากการเกษตร การมีภาระทางครอบครัว และความ

ต้องการรายได้เสริมเพื่อช่วยเหลือเศรษฐกิจของครอบครัว และการเคลื่อนย้ายแรงงานตลอดทั้งปี เป็นการเคลื่อนย้ายแรงงานของกลุ่มหนุ่มสาวที่จบการศึกษา ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับกรณีการมีประสบการณ์ และการไม่มีภาระทางครอบครัว ความพึงพอใจต่องานที่ทำ รวมถึงทัศนคติของชุมชนที่ถ้าอยู่บ้านจะถูกมองว่าเป็นคนเกียจคร้าน การเคลื่อนย้ายนี้จึงเข้าลักษณะการเคลื่อนย้ายแบบถาวร

บุญสิต ไสสอาด (2540) ทำการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อการเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้จบหลักสูตรประถมศึกษา ในอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัจจัยที่ทำให้ผู้จบหลักสูตรศึกษาคัดสินใจไม่ศึกษาต่อและเข้าสู่ตลาดแรงงาน ได้แก่ ผลการเรียนที่ดี ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่ดี พ่อแม่มีการศึกษาในระดับประถมศึกษาแต่ต้องการมีรายได้ที่ดีกว่า และความมั่นคงในอาชีพ พ่อแม่มีอิทธิพลในการตัดสินใจเข้าสู่แรงงาน ได้รับแรงจูงใจเกี่ยวกับการทำงานจากละคร โทรทัศน์หรือภาพยนตร์ มีทัศนคติที่ดีกับเจตคติของสังคมเกี่ยวกับความสำเร็จของบุคคลที่มีโอกาสได้รับการศึกษาน้อย แต่มีความตั้งใจในการประกอบอาชีพ ก็สามารถมีฐานะเศรษฐกิจดี และช่วยให้ประเทศเจริญก้าวหน้าได้

ธนกร จาตะวงษ์ (2540) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการย้ายถิ่นของสมาชิกครัวเรือนเกษตร เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการย้ายถิ่นของแรงงานในประเทศไทย และปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการย้ายถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดสรรน้ำชลประทานเพื่อการเกษตร พบว่าการย้ายถิ่นในประเทศไทยมีหลายรูปแบบ ที่สำคัญคือการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการย้ายออกมากที่สุด ซึ่งกรุงเทพมหานครและปริมณฑลเท่านั้นที่มีข้อยกเว้นการย้ายเข้าสู่ถิ่น โดยที่ภาพรวมการเพิ่มขึ้นของมูลค่าผลิตภัณฑ์ต่อหัวรายจังหวัด และที่ดินถือครองเพื่อการเกษตรไม่ได้ทำให้การย้ายถิ่นลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งข้อมูลในระดับครัวเรือนได้ยืนยันในปัจจัยตัวนี้ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 การเพิ่มขึ้นของรายได้สุทธิของครัวเรือน และสัดส่วนของกำลังแรงงานในครัวเรือนมีส่วนในการลดอัตราการย้ายถิ่นออก แต่การเพิ่มขึ้นในสัดส่วนของสมาชิกครัวเรือนที่มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปทำให้อัตราการย้ายถิ่นออกเพิ่มขึ้น ผลการศึกษานี้ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าเพื่อบรรเทาการย้ายถิ่นออกจากชนบทเข้าสู่ในเมืองในประเทศไทย การเพิ่มพูนรายได้สุทธิของครัวเรือน การเร่งรัดพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การสร้างงานในด้านต่าง ๆ แก่ชาวชนบทควรเป็นมาตรการที่เข้มแข็งในการพัฒนาชนบท

นพรัตน์ วงศ์เสนา (2542) ทำการศึกษาสภาพการทำงาน ค่าจ้าง และปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออัตราค่าจ้างของแรงงานไร้ฝีมือในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า สภาพของโรงงานของคนงานในระบบอุตสาหกรรมดีพอสมควร แต่เวลาการทำงานของคนยาวเกินกว่าเวลาที่กฎหมายกำหนด อัตราค่าจ้าง

รายวันเฉลี่ยต่ำกว่าที่กฎหมายกำหนด ส่วนปัจจัยที่มีผลกระทบต่ออัตราค่าจ้างแรงงานโดยใช้สมการถดถอยพหุ ปรากฏว่า ตัวแปรเกี่ยวกับขนาดการจ้างงาน เพศของแรงงาน และอายุการทำงานเป็นตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เบ็ญจา จิรภัทรพิมล (2542) ทำการศึกษาแรงงานสตรีกับการประกอบอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน : มิติหนึ่งของการพัฒนา ครัวเรือนตัวอย่างส่วนใหญ่ในหมู่บ้านที่ทำการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงลักษณะการทำเกษตรกรรมจากการผลิตเพื่อขายปลีกมาเป็นการผลิตเพื่อบริโภค พืชที่ปลูกเป็นหลักคือข้าวสำหรับบริโภคในครัวเรือน หลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจึงปลูกพืชระยะสั้นในที่นาได้แก่หอม กระเทียม และอื่นๆ เพื่อขายนำรายได้มาสู่ครัวเรือน แต่มีบางครอบครัวที่ไม่ได้ทำการเกษตรมานานแล้ว การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากการขาดแคลนแรงงาน น้ำ และที่ดินสำหรับเพาะปลูก รวมทั้งราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ลดต่ำลงและไม่แน่นอน จึงทำให้คนในหมู่บ้านต้องไปพึ่งพางานนอกภาคเกษตรกรรมมากขึ้น ดังนั้น หลังจากเสร็จงานเกษตรแล้วผู้ชายส่วนใหญ่ได้ไปทำงานก่อสร้าง รับจ้างทั่วไป และแกะสลัก ในขณะที่สตรีแม่บ้านส่วนใหญ่ทำงานทอผ้าและเย็บผ้าอยู่กับบ้าน เพราะจะได้ดูแลลูกและทำงานบ้านไปพร้อมๆ กัน การที่สตรีในหมู่บ้านส่วนใหญ่เลือกทำงานทอผ้าและเย็บผ้านี้ เพราะว่าเป็นงานที่ทำมานานแล้วตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย และได้มีการถ่ายทอดความรู้ต่อ ๆ กันจนมาถึงปัจจุบัน สตรีในหมู่บ้านบางคนได้เปลี่ยนมาเป็นเจ้าของกิจการ ในขณะที่สตรีส่วนใหญ่อยู่ในฐานะแรงงานรับจ้าง กิจกรรมทอผ้าและเย็บผ้าในหมู่บ้าน ที่เป็นตัวอย่างของการศึกษารุ่นนี้ได้ขยายตัวเติบโตขึ้น จนกลายเป็นการประกอบอุตสาหกรรมขนาดย่อม ซึ่งมีการผลิตสองแบบคือการผลิตส่วนน้อยกระทำในโรงงานที่เจ้าของได้ดัดแปลงบางส่วนของบริเวณบ้านทำเป็นโรงงานขนาดเล็ก แต่การผลิตส่วนใหญ่ได้กระจายไปตามบ้านต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะสตรีแม่บ้านส่วนใหญ่ต่างก็มีที่ทอผ้าหรือจักรเย็บผ้าเป็นของตนเองอยู่แล้ว สตรีเหล่านี้ทำงานทอผ้าและเย็บผ้าเป็นประจำทุกวันๆ ละ 7 - 8 ชั่วโมงโดยเฉลี่ย และเป็นการทำงานตลอดปี สำหรับผู้ที่ครัวเรือนยังคงทำการเกษตรอยู่ สตรีจำเป็นจะต้องหยุดทอผ้าหรือเย็บผ้าราว 1 - 2 อาทิตย์ เพื่อไปช่วยงานเกษตรของครัวเรือน (ยกเว้นฤดูกลไลโยที่ต้องหยุด 1 - 2 เดือน) จุดที่น่าสนใจคือสตรีทั้งสองกลุ่มได้นำรายได้จากการทำงานของตนมาใช้จ่ายเป็นค่ากับข้าว ค่าเช่าเรียนลูก ค่าซ่อมแซมบ้าน และอื่น ๆ จนกล่าวได้ว่ารายได้จากการทอผ้าหรือเย็บผ้าของสตรีนี้ได้มีส่วนช่วยให้ภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนดีขึ้น

วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2544) ทำการศึกษาวិถีปฏิบัติเศรษฐกิจของผู้ดกงานที่กลับสู่ภูมิลำเนาในภาคเหนือ เชียงใหม่-พะเยา-อุตรดิตถ์-กำแพงเพชร ผลการศึกษาชี้ชัดว่าทุกตัวแปรหรือปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมและสภาพที่เกี่ยวข้องต่างมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และส่งผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อระดับความรุนแรงของภาวะเศรษฐกิจที่กระทบกับผู้ดกงานและครัวเรือนในภูมิลำเนา

มากน้อยตามสภาพพื้นฐานของเขาเหล่านั้น ที่โดยภาพรวมมีฐานะค่อนข้างจนหรือจน คือมีรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยของภาคเหนือและของประเทศ 2.4 และ 3.1 เท่าตามลำดับ แต่สูงกว่าครัวเรือนยากจนตกดานในภาคเหนือ 1.8 เท่า คือเฉลี่ย 49,115.- บาทต่อครัวเรือนต่อปี ซึ่งมากกว่าครึ่งเป็นรายได้จากอาชีพหลักรับจ้างในและนอกการเกษตร เพราะอาชีพหลักของครัวเรือนและผู้ดกงานเดิมในภูมิลำเนาส่วนใหญ่เป็นการเกษตรในพื้นที่ถือครองขนาดเล็กเฉลี่ย 5.8 ไร่ต่อครัวเรือนที่ได้ผลผลิตและรายได้ต่ำกว่าเกณฑ์เฉลี่ยทุกประเภท โดยเฉพาะพืชบริโภคหลักคือข้าวนั้น ไม่พอเลี้ยงครอบครัวที่มีสมาชิกเฉลี่ย 4 คน เพราะผลิตได้เฉพาะนาปีในช่วงฤดูฝน เนื่องจากสภาพกายภาพพื้นฐานขาดแคลนทั้งแหล่งน้ำและปริมาณน้ำที่เพียงพอในการเกษตร ฤดูแล้งและฤดูฝนบางพื้นที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และมีปัญหาหน้าดินพังทลายบนพื้นที่ลาดเทและที่สูงอันเนื่องจากป่าถูกเปิดมาเป็นที่ทำกินมากกว่าปัญหาน้ำท่วมขังในที่ราบลุ่ม ดังนั้นครัวเรือนที่มีภาระพึ่งพิงสูงจากสมาชิกวัยเรียน วัยชรา พิกัดและเจ็บป่วยเรื้อรัง แรงงานหัวหน้าครัวเรือนและลูกชายจึงนิยมไปหางานรับจ้างก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรมและธุรกิจบริการในกรุงเทพฯ และปริมณฑล และจังหวัดอื่นในภูมิภาคเดียวกันเป็นหลัก เพื่อเป็นรายได้หลักหรือรายได้เสริมส่งกลับครัวเรือนในภูมิลำเนา จนมีสภาพตกงานด้วยการถูกเลิกจ้าง หรือสมัครใจลาออกกลับภูมิลำเนาในปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่เกิน 3 ใน 4 ไม่ได้รับค่าชดเชย ส่งผลให้ครัวเรือนของเขาครึ่งหนึ่งมีรายได้สุทธิติดลบและมากกว่าครึ่งมีภาระหนี้สินต่อแหล่งเงินกู้ทั้งในระบบและนอกระบบ ถึงแม้ว่ามากกว่าครึ่งของผู้ดกงานจะกลับมาประกอบอาชีพเกษตรช่วยครอบครัวตามเดิม กับรับจ้างทางการเกษตรอีกประมาณ 1 ใน 3 และรับจ้างทั่ว ๆ ไปอีกเล็กน้อยก็ตาม แต่รายได้เฉลี่ยในอาชีพที่กลับมาทำใหม่ได้ลดลงจากเดิมก่อนตกงานมากระหว่างร้อยละ 40 - 80 การช่วยเหลือตนเองของผู้ดกงานด้วยการลดค่าใช้จ่ายโดยใช้มาตรการประหยัดในลักษณะต่าง ๆ ยังไม่สามารถลดระดับความรุนแรงของผลกระทบเชิงเศรษฐกิจในครั้งนี้ได้

สมคิด ทุมวงศ์ (2544) ทำการศึกษาความต้องการแรงงานของอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์และอุปกรณ์ไฟฟ้า ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ พบว่า แรงงานในอุตสาหกรรมประเภทนี้มีสัดส่วนของแรงงานที่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนใหญ่เป็นแรงงานระดับผู้ปฏิบัติงานจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ในรอบปีที่ผ่านมา (ตุลาคม 2542 - กันยายน 2543) สถานประกอบการส่วนใหญ่ไม่รับแรงงานเพิ่มหรือปรับลดแรงงานลง และสถานประกอบการเพียงร้อยละ 11.5 มีการจ้างแรงงานรับเหมาช่วง สถานประกอบการร้อยละ 78.4 มีความต้องการจ้างแรงงาน เพราะต้องการขยายกิจการ ในจำนวนสถานประกอบการที่ต้องการจ้างเพิ่มนั้นต้องการจ้างแรงงานโดยเฉลี่ยในปี 2544-2549 คือ 71.09 คน 53.7 คน 55.83 คน 57.50 คน 67.08 คน และ 56.26 คน ตามลำดับ คุณลักษณะของแรงงานที่สถานประกอบการต้องการ พบว่าสถานประกอบการต้องการ

แรงงาน โดยไม่จำกัดเพศและสถานภาพสมรส ส่วนอายุของแรงงานที่ต้องการขึ้นอยู่กับระดับ เช่น ในระดับผู้ปฏิบัติการสถานประกอบการต้องการแรงงานที่มีอายุน้อย แต่ระดับผู้บริหารต้องการแรงงานที่มีอายุมากกว่า การศึกษาของผู้ปฏิบัติการที่สถานประกอบการต้องการคือระดับมัธยมศึกษา ระดับหัวหน้างานและเจ้าหน้าที่สำนักงานต้องการผู้ที่จบการศึกษาระดับอาชีวศึกษา ส่วนระดับนักวิชาชีพและผู้บริหาร ต้องการผู้ที่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป สำหรับประสบการณ์ในการทำงาน สถานประกอบการส่วนใหญ่เห็นว่าแรงงานระดับผู้ปฏิบัติการ ไม่จำเป็นต้องมีประสบการณ์ ในขณะที่ระดับผู้บริหารต้องการผู้ที่มีประสบการณ์ 6 - 10 ปี คุณลักษณะด้านจิตพิสัย ด้านคุณธรรม และจริยธรรมมีความสำคัญมากต่อแรงงานทุกระดับ ความรู้และทักษะมีความสำคัญมากต่อแรงงานระดับนักวิชาชีพและผู้บริหาร แต่มีความสำคัญปานกลางต่อหัวหน้างานและเจ้าหน้าที่สำนักงาน และมีความสำคัญน้อยสำหรับผู้ปฏิบัติการ มนุษยสัมพันธ์และบุคลิกภาพสำคัญมากต่อแรงงานระดับหัวหน้างาน นักวิชาชีพและผู้บริหาร แต่มีความสำคัญปานกลางสำหรับผู้ปฏิบัติการและเจ้าหน้าที่สำนักงาน